

Klassijuhataja roll koolikultuuri vahendaja ja kujundajana

Lemme Randma

Koolikultuur on normide, väärtuste, tõekspidamiste, rituaalide, sümbolite ja lugude kogum, mis moodustab kooli oma näo (Lindahl, 2006). Koolikultuuri määratletakse ka kui ajalooliselt edasi antud tähendusmustreid, mis sisaldavad koolikogukonna liikmetele mõistetavaid norme, väärtusi, tõekspidamisi, tseremooniaid, rituaale, traditsioone, müüte ja mis kujundavad inimeste mõtlemist ja tegevust (Stolp ja Smith, 1994).

Koolikultuur väljendub selles, kuidas toimub koolis kommunikatsioon, kuidas suhestutakse probleemidesse ja kuidas neid lahendatakse. Lahendamisel on koolis kõige tähtsam klassijuhataja, kes on oma klassis kommunikatsioonijuht õpilaste, vanemate, aineõpetajate ja tugispetsialistide vahel. Kuidas koolikultuuri analüüsida ja mõtestada, võib lugeda Halliki Harro-Loidi koostatud raamatust „Väärtusarenduse analüüs – miks ja kuidas?“ (vt ka <https://www.eetika.ee/et/vaartusarenduse-analuus-miks-kuidas-0>).

Väärtusarendus on suur osa koolikultuurist. Oluline on mõelda, **kuidas** midagi tehakse. Väärtuskasvatuse seisukohalt on tähtis protsess, mis aitab kujundada, mõista, harjutada ja kinnistada, ning sellist protsessi hoiavad väärikana suhted ja suhtlemine. Suhted on koolis eri tasanditel ja suhtevõrgustikke väga palju: õpilane-lapsevanem, õpilane-õpilane, õpilane-klass, õpilane-aineõpetaja, aineõpetaja-klass, õpilane-klassijuhataja, klassijuhataja-aineõpetaja, klassijuhataja-vanem, klassijuhataja-perekond, lisaks veel suhted juhtkonna ja tugispetsialistidega. Koolis on palju suhtekombinatsioone ja klassijuhatajal on nendes võrgustikes keskne koht. Klassijuhataja võiks olla / peaks olema esimene inimene, kelle poole saavad õpilane ja vanem pöörduda ükskõik mis küsimuses.

Need kõik on formaalsed suhted, mis tähendab, et neid on võimalik juhtida strateegiliselt, kasutades meetodeid, mis aitavad kaasa koostöiste suhete tekkimisele. Eesmärk on jõuda koostööni erinevate sidus- ja sihtrühmadega.

Klass on üks osa koolist, seega on ka klassikultuur osa koolikultuurist. Siiski võivad klassi- ja koolikultuur mõningatel juhtudel vastanduda. Siis on klassijuhataja roll olla nende kahe kultuuri sobitaja ja lepitaja.

Koostöö aineõpetajatega/tunnidistsipliin

Kui klass pole enam üksnes klassiõpetaja käe all, vaid aineid annavad erinevad õpetajad, on oluline see, et aineõpetajad teavad ja aktsepteerivad klassis kokkulepitud reegleid. See tähendab klassijuhataja ja aineõpetaja head koostööd, kus tullakse teineteise soovidele vastu, lepitakse põhilises kokku. Tähtis on aineõpetaja paindlikkus konkreetse klassi reegleid sallida.

Tunni distsipliin sõltub palju metoodikast, mida õpetaja tunnis kasutab. Klassijuhataja tunneb kõige paremini klassi portreed – millised tema lapsed klassis on. Näiteks kui klassis on kinesteetikuid (ehk kehalise tunnetusega õppijaid), tuleb seda tunni andmisel arvestada. Või

kui auditivseid õpilasi (kuulmise järgi õppijaid) on vähe, tuleb tugevalt vähendada õpetaja sõnavõttu klassis ja efektiivsem on kasutada näitlikustamist, arutelusid ja tegutsemist. Natuke oli sellest juttu ka peatükis, kus kõnelesime klassijuhataja rollimääratlustest, väärtuste selitamisest ja võimalusest õpetada lapsi väärtuste üle dialoogi pidama.

Üks aineõpetaja ja klassijuhataja hea koostöövõimalus on tunnivaatlus. Kuigi see võib mõnele aineõpetajale tunduda tema isiklikku tsooni sekkumisena, on tunnivaatlus siiski mõjus vahend saamaks tagasisidet kasutatavale meetodikale. Üldjuhul harjuvad õpilased vaatlejaga tunni esimese osa juures ja võtavad vaatlejat klassi loomuliku osana. Kui aga on kartus, et teine õpetaja häirib tunni andmist, võib kasutada ka filmimist ja hilisemat analüüsi – viimane on kasulik ka eneseanalüüsiks, kuna võimaldab tunnis toimunut tagantjärele hinnata. Väärtused, mis siinkohal küsimuse alla tulevad, on lojaalsus ja konfidentsiaalsus.

Klassijuhataja roll laste suhtes on lähedane pihisa rolliga, mis tõttu tuleb usaldusse suhtuda äärmise tõsidusega. Samas tuleb silmas pidada kooli ühte peaesmärki, milleks on luua lapsele parimad kasvu- ja arengutingimused.

Kooli rituaalid

Eestis on rituaalidel koolikultuuris oma koht, meil on esimese ja viimase koolipäeva aktus pidulik, mis näitab kooli ja mitteformaalse hariduse olulisust eesti kultuuris. Näiteks Prantsusmaal ei ole selliseid koolipäevaüleseid traditsioonilisi üritusi, õpilased tulevad lihtsalt kooli ja toimub õppetöö, õppeaasta viimasel koolipäeval õppetöö lõpeb ja õpilased lähevad koju.

Ülekooliliste traditsioonide puhul on klassijuhataja roll vahendada, klassijuhataja on sellistel puhkudel klassile justkui sõnumitooja. Klassi meelsus ja motiveeritus sõltub palju klassijuhataja enda motiveeritusest, huvist ja hasardist ürituse vastu, ja huvi on raske teeselda – seda kas on või ei ole. Õpetaja motivatsioon sõltub palju sellest, kuivõrd on ta üritusse algusest peale kaasatud, milline osa on tal olnud ideede välja pakkumisel ja otsuste tegemisel.

Õpilasi mõjutab üritusest osa võtma see, kui palju võivad nad traditsioonist kasu saada, mis on selle mõte ning mida, miks ja kuidas nad peavad tegema ehk millised ootused on neile pandud. Kui rituaali sisu ja seal tehtav jääb pigem kaugeks ja arusaamatuks või on sellest koguni ebameeldivad mälestused, võib rituaali toime olla pöördvõrdeline loodetuga – laps võib tajuda traditsiooni kui midagi ebameeldivat, millest ta oma iseseisvas elus soovib pigem loobuda.

Lapse arengu seisukohast on oluline võimaldada lapsele pühadusetunnet temale sobivas võtmes, vaid sel juhul see kinnistub ning ta on ka täiskasvanuna võimeline selliseid hetki looma ja tunnetama.

Mida teha siis, kui kooli väärtused lähevad vastuollu sellega, mida väärtustab lapse perekond? Parim oleks, kui vanemad sääraseid olukordi ennetaksid, valides kooli, mis nende tõekspidamisega sobib.

Kool peab au sees isamaalisust ja tähistab 24. veebruari piduliku aktusega, kus lauldakse ka hümnid. Õpetaja selgitab, et hümnid ja seeläbi isamaa austamiseks tuleb laulmise ajaks püsti tõusta. Klassis õpib aga laps, kelle perekond kuulub Jehoova tunnistajate kogudusse ja tema vanemad suhtuvad hümnid usulistel kaalutlustel teisiti. Selles perekonnas hümnid laulmise ajal püsti ei tõusta.

Kuna alati pole võimalik valida tõekspidamistega ideaalselt sobituv kool, tasub klassijuhatajal kasutada väärtuste erisusi kui võimalust väärtusselituseks ja -dialoogiks.

Klassijuhatajate kogukond koolis

Suures koolis on palju klassijuhatajaid, igaühel oma kujutus, kuidas oleks õige klasside ja õpilaste sidusgrupe juhatada. See moodustab osa koolikultuurist. Kuidas kultuuri kujundamist juhtida?

Alustuseks tuleks õpetajatel ja juhtkonnal kokku leppida alusväärtustes. Mis on just selle kooli kultuuri jaoks olemuslik? Millest ei taheta loobuda? Millised on piirid, kus klassijuhataja saab ise oma töövormid valida ja prioriteetid seada? Tuleb ka kokku leppida, kuidas omavahel suheldakse.

Üks kooli alusväärtus on teadmishimu. Seda soodustatakse klassiväliste tegevuste ja aktiivõppemetoditega. Sellisel juhul võib aga vaateleja silmis kaduma minna distsipliin. Oluline on, et omavahel on kokku lepitud, millest ennekõike lähtutakse, ja et kokkulepped ei jääks üksnes sõnadeks.

Ainult kokku leppimisest siiski ei piisa, suurimat kasu annab protsess, kus iga mõne aja tagant vaadatakse üle, kas soovitud väärtused ka reaalselt ellu on rakendatud. Igapäevaseks koostööks on targem korraldada näiteks klassijuhatajate seminare – ühe kooliastme klassijuhatajad kohtuvad teatud aja tagant ja jagavad oma kogemusi, kuulavad kolleegide õnnestumisi või muresid. Selline toetussüsteem peaks aitama ka juhul, kui on tarvis anda klass üle ühelt juhatajalt teisele – kui koos käiakse regulaarselt, teavad kõik klassijuhatajad eri õpetajate stiile ja meetodeid.

Klassijuhatajad võivad olla erisuguste väärtustega, mis aga kõik on koolis hinnatud. Näiteks lõpetab mõni klassijuhataja tööpäeva rangelt tunniplaan järgi ega tegele lastega emotsionaalses-sotsiaalses plaanis, aga on hea pedagoog, kindlakäeline ja sõbralik. Teine klassijuhataja teeb esimese asjana klassi blogi, hakkab korraldama klassiõhtuid, kuhu kutsub ka lapsevanemaid, ja näeb vaeva laste omavaheliste suhete sõbralikumaks kujundamisega. Kui klass peaks nüüd minema ühe juhataja käest teise kätte, on hea, kui mõlemad on teineteise meetodite ja väärtustega kursis.

Klassijuhataja ja tugispetsialisti koostöö

Tugispetsialiste on koolides väga erinevalt: suuremates koolides rohkem, väiksemates ehk vähem. Mitmeid võimalusi on ka selles osas, kes kuuluvad tugimeeskonda. Tugistruktuur võib olla suunatud peamiselt erivajadustega lastele või tegeleda ennetustööga, mis hõlmab kogu kooli. Meeskonda võivad kuuluda psühholoog, sotsiaalpedagoog, eripedagoog, logopeed, kooliarst, noortejuht, huvijuht, abiõpetaja jne. Tugispetsialist on ekspert, kes on oma erialast lähtuvalt klassijuhataja koostööpartner. Ta on koolis erapooletu osapool ja seda nii õpilase, vanema, aineõpetaja kui ka klassijuhataja suhtes. Kui ta täielikust neutraalsusest kõrvale kaldub, siis pigem õpilase poole.

Kooli tugispetsialistid tunnevad koolikultuuri ja saavad kergemini sekkuda. Neil on lihtsam teha muutusi, kui on näha, et miski ei tööta. Kooliväline spetsialist oskab see-eest näha asju, mida seestpoolt tähele ei pane, ja anda erinevat vaatenurka.

Klassijuhataja ja tugispetsialisti tulemusliku koostöö alus on piisav hulk ühiseid väärtusi. Ühiselt lähtekohalt on parem probleeme lahendada: kui lahknevused on liiga suured, jäävad lapsed abita. Et konflikte saab lahendada nii n-ö paika panemise kui ka kujundamise võtmes, saab lugeda peatükist „Klassijuhataja – klassi kui terviku juht: klassi ühiste väärtuste kujundamine“.

Tugispetsialisti kaasamine probleemi lahendamisse ei tähenda, et kogu vastutus antakse talle – vastutus jagatakse. Oluline on kokku leppida, kes mille eest vastutab (nii klassijuhataja ja spetsialisti kui ka spetsialistide vahel). Üldisemal tasemel sõltub vastutuse võtmine ja koostöö efektiivsus palju juhtkonna toetusest, mis tähendab eelkõige usaldust.

Koostöö ei saa olla eesmärk, vaid vahend eesmärkide täitmiseks. Lapse ümber peab looma tugivõrgustikku nii palju kui vajalik ja nii vähe kui võimalik. Vahel juhtub suure probleemi lahendamise käigus, et laps ja tema vanemad koormatakse spetsialistide ja meetoditega üle. Vaja on hoopis strateegilist lähenemist, mida piisava aja jooksul järjepidevalt ellu viiakse.

Spetsialistil on rohkem aega otsida probleemi põhjust – õpetajal on selleks tundide kõrvalt vähe mahti. Ent klassijuhataja tunneb oma klassi lapsi kõige paremini: ta on kursis nende iseloomude, õpistiilide, aktiivsuse, murede ja käitumismustritega. Klassijuhataja abiga saab vahel analüüsimisse ja lahenduste leidmisesse kaasata terve klassi. Klassi tasandil võib tugispetsialistist olla abi klassikollektiivi ühtsuse loomisel. Kuigi klassijuhataja tunneb lapsi paremini, jääb tal tihti puudu kogemusest. Kui õpetaja otsustab teha ühtsuse loomisel sotsiaalpedagoogi või psühholoogiga koostööd, ei tohi ta siiski ise täiesti kõrvale astuda – klassijuhataja on juhtivas rollis ja viib tundi läbi, spetsialist on vaid toeks.

Kasutatud kirjandus

- Lindahl, R. (2006). The Role of Organizational Climate and Culture in the School Improvement Process: A Review of the Knowledge Base. *Connexions* (March 2, 2006). <http://cnx.org/content/m13465/1.1/>
- Stolp, S. M & Smith, S. C. (1994). *School culture and climate: the role of the leader*. Eugene, Or. : Oregon School Study Council.